

თინა იველაშვილი

**ცოტა რამ 1915- 1918 წლების
„სომხების გენოციდის“ ისტორიიდან**

XIX საუკუნის ბოლოსა და XX საუკუნის დასაწყისიდან ოს-მალეთის დასუსტება-დაშლის მიზნით ევროპის ქვეყნები, განსაკუთრებით კი ბრიტანეთი, იმპერიაში მცხოვრებ ყველა ეთნოსის – სერბების, არაბების, ალბანელების, ბულგარელების – დამოუკიდებლობის მოპოვებისათვის ყოველგვარ მოძრაობას უჭერდნენ მხარს. ისინი მომხრენი იყვნენ თურქეთის, რუსეთისა და ირანის ტერიტორიაზე „დიდი სომხეთის“ შექმნის იდეისა. თუმცა „დიდი სომხეთის“ შექმნის იდეა დაბადებიდანვე მკვდარი იყო, რადგან არც ერთ დიდ სახელმწიფოს, მათ შორის დიდ ბრიტანეთს, სინამდვილეში ეს არ სურდათ.

თურქეთის საშინაო საქმეებში ჩარევისა და რუსეთ-თურქეთს შორის სიტუაციის დაძაბვის მიზნით სომეხთა ე. წ. გენოციდის მოწყობაში ლომის წილი სომხების „მეგობარ“ ევროპის ქვეყნებს (ამერიკა, იაპონია, საფრანგეთი, ჩეხეთი, ბულგარეთი, ინგლისი, რუსეთი, იტალია) მიუძღვის. დასავლეთ ევროპის პოლიტიკური ლიდერები ამ მოსახლეობაში აღვივებდნენ აზრს, რომ თითქოსდა თურქეთში მცხოვრებ სომხებს მათი მხარდაჭერით ადვილად შეეძლოთ ამ ტერიტორიაზე „დამოუკიდებელი თავისუფალი დიდი სომხეთის“ შექმნა. მათი მითითებით თურქეთში აუცილებლად უნდა შექმნილიყო მთელი რიგი ორგანიზაციები, რომლებიც დაარწმუნებდნენ ევროპას, რომ სომხები თურქეთში არნახულ დევნასა და ჩაგვრას განიცდიდნენ. ამ მდგომარეობიდან გამოსვლა კი ევროპის მხარდაჭერის გარეშე თავიანთი ძალებით არ შეეძლოთ.

ინგლისელები ქურთებს იყენებდნენ სომხების მასიური განად-

გურებისათვის და, პირიქით, სომხებს ქურთების მასიური განადგურებისათვის. ორივე კი ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად თვლიდა, რომ ბრიტანეთი მას უჭერდა მხარს „დიდი ქურთისტანის“ თუ „დიდი სომხეთის“ შექმნის საქმეში. მათთვის შეთავაზებული ტერიტორია კი მთლიანად ერთი და იგივე იყო. ამრიგად, სომხები და ქურთები ერთმანეთს დაუპირისპირეს. ინგლისის მიზანი იყო, რომ ეს ე. წ. გენოციდი შემდეგში თურქეთის განადგურებისა და დაშლისათვის გამოეყენებინა.

სომხეთის პოლიტიკურ წრეებში ინგლისელი დიპლომატების ჩარევით, პირველად ლონდონში დაიბადა აზრი თურქეთის ტერიტორიაზე „დამოუკიდებელი თავისუფალი სომხეთის“ შექმნის შესახებ. XIX საუკუნის 90-იან წლებში სომეხი ნაციონალურ-ტერორისტული ორგანიზაციების („დამნაცუტუნი“, „გნჩაკი“, „არმენია“) წევრები აქტიურ პროპაგანდას ეწეოდნენ ანატოლიაში მაცხოვრებელ სომხებთან. დაშნაკელების პროგრამის ძირითად მიზანს წარმოადგენდა ე. წ. თურქეთის არმენიაში შეიარაღებული აჯანყებით თავისუფალი დემოკრატიული რესპუბლიკის შექმნა.

1914 წელს კავკასიის ფრონტზე ომის დაწყებისას აღმოსავლეთ ანატოლიაში მაცხოვრებელ ქურთთა და სომეხთა შეფარდება ასეთი იყო: აქ ცხოვრობდა 850 000 სომეხი, სამი მილიონი ქურთი და ორ მილიონზე მეტი თურქი (მათ რიცხვში შედიოდა გამუსლიმებული ქართველებიც).

ოსმალეთის იმპერიაში მცხოვრები სომხური მოსახლეობა მხურვალედ უჭერდა მხარს რუსულ არმიას, რომელმაც აიღო ერზრუმის, ყარსის, არდაგანის, ბაიაზეთის, ბაზარდჟინკის, სოგნალოს რაიონები. ამ პერიოდში, სან-სტეფანოს ხელშეკრულების მიმდინარეობის წინა დღეებში, სომხური სასულიერო პირები ედინში, აღმოსავლეთ ანატოლიაში სომხების სტატუსის შესახებ რუსებთან მოლაპარაკებას აწარმოებდნენ. სწორედ ეს ვითარება 1915 წლის გაზაფხულზე, სომხების საბრძოლო რაზმების მიერ ვანის თითქმის მთელი მუსულმანური მოსახლეობის განადგურების წინაპირობად იქცა.

დამნაცუტუნის ტერორისტულმა ბანდებმა მონოეთნიკური ტერიტორიის, „ეთნიკურად სუფთა ზონის“ შექმნის მიზნით მუსლიმანური მოსახლეობის სისხლიანი ზოცვა-ჟლეტა მოაწყვეს. მხოლოდ ვანის ოლქში 3000 მშვიდობიანი მოსახლეობა ამოხოცეს. ამასთან დაკავშირებით მალევილი წერდა: „Армянские банды вызывали обыкновенно смуты, резню, а затем скрывались. Находящиеся в их руках

оружие служило им для прикрытия своего отступления, а безоружные массы армян должны были затем расплачиваться своей кровью и своим достоянием за подвиги своих вооруженных собратьев». ¹

1914 წელს კავკასიის ფრონტზე განვითარებულ მოვლენებთან დაკავშირებით გერმანელი აღმოსავლეთმცოდნე ე. ფაიგლი აღნიშნავდა: «Армянские фанатики питали свою общину абсурдными, утопическими и совершенно абсурдными обещаниями относительно армянской независимости. Они неосуществимы уже потому, что нигде и никогда в Османской империи армяне не составляли большинства. Экстремисты становились все наглей, терроризировали без разбора как мусульман, так и армян. А после того, как разразилась I мировая война, они развязали открытую гражданскую войну»². იგი აანალიზებდა რა ოსმალებსა და სომხებს შორის გაჩაღებულ სამოქალაქო ომს, მიუთითებდა: «Это факт истории! Бесчисленное множество невинных жертв, в том числе женщин, детей, стариков, которые погибли в этой войне, на совести не османов, а исключительно руководителей армянской нации, которые толкнули своих соотечественников в заранее проигранный бой. Неоспоримым фактом является то, что депортация армянского населения из зоны военных действий в российское Закавказье, в грузинские земли, Баку, Дербент, Сухуми, Сочи, Туапс, Армавир (нынешний Краснодар), Ставрополь, Ростов-на-Дону началась только после ванской резни турок армянами. Погос Нубар информировал правительство Франции о том, что в 1914-18 гг. из Турции на Кавказ переселилось 250 000 армян, в Персию – 40 000, в Сирию и Палестину – 80 000. Сегодня сведения об армянах, «погибших» почти сто лет тому назад в гражданской войне в Анатолии, добываются очень просто». ე. ფაიგლი ირობიით ხაზს უსვამდა: «Я пришел к выводу, что обоснование фактов насилия против армян условно, но слухи о них возрастают прямо пропорционально расстоянию, отделяющему источник от Турции. Сегодня, армянские лидеры, духовные преемники функционеров из «Арменакана», «Гнчака», «Дашнакцутюна» преследуют цель искажения правды».³

1915 წელს, აღმოსავლეთ ანატოლიაში მშვიდობიანი მუსლიმი

¹ Ж. Малевил, Армянская трагедия 1915 года, Баку. 1990, ст. 62.

² იქვე, გვ. 66.

³ Э. Файгл, Правда о тероре, Баку, 2000, ст. 123-124.

მოსახლეობის დიდი რაოდენობა, თითქმის მილიონ ნახევარზე მეტი, სომეხი ტერორისტებისა და ბანდიტური ფორმირებების მიერ გეგმიურად იქნა განადგურებული. გ. მაღვეილის მითითებით: "Несмотря на то, что армянская пропаганда всячески обвиняла турок в жестокости, он был свидетелем обратного: все кровавые события тех лет спровоцированы и осуществлены армянскими бандами. Численность мирного мусульманского населения Восточной Анатолии, планомерно уничтожаемого армянскими террористическими и бандитскими формированиями, едва достигает 1 600 000 человек. Многие русские офицеры, возмущенные этой бойней, применяли силу против армянских головорезов. Естественно, что зверства и погромы мирного населения вкупе с откровенным двуличием армянской пропаганды вскоре переполнили чашу терпения османских властей, и по приказу Верховного командования 24 апреля 1915 года Министерство внутренних дел издало распоряжение о немедленном закрытии всех армянских комитетов - террористических организаций в Стамбуле и других крупных турецких городах".⁴

უფრო დიდ რიცხვს ასახელებს ჯ. მაკარტი. არსებული წყაროების შესწავლის საფუძველზე იგი მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ თურქეთში „მეოცე საუკუნის დასაწყისის სისხლიან მოვლენებს ორმილიონ ნახევარი მუსლიმი მოსახლეობა შეეწირა.“⁵ ზოგიერთი ჟურნალისტი თუ საკითხით დაინტერესებული პირი ფიქრობს, რომ 1915 წლის 24 აპრილი „იკავებს მნიშვნელოვან ადგილს არა მარტო სომხების გენოციდის ისტორიაში, არამედ მთლიანად სომეხი ხალხის ისტორიაში. ზუსტად ამ დღეს დაიწყო კონსტანტინოპოლში სომეხი ინტელექტუალური, რელიგიური, ეკონომიური და პოლიტიკური ელიტის მასობრივი დაკავება, რამაც გამოიწვია მთლიანი განადგურება სომხური კულტურის მნიშვნელოვან შემოქმედთა მთელი პლეადისა. დასაკავებელთა სიაში მოხვდნენ სხვადასხვა პოლიტიკური ხედვისა და პროფესიის ხალხი.“ ცოტა მოგვიანებით დაიჭირეს და განადგურეს ოსმალეთის პარლამენტის დეპუტატები, რომლებიც ამავე დროს დაშნაკცუტუნის პარტიის წევრები იყვნენ. დასაჯეს ასევე მთელი რიგი სასულიერო პირები. მკითხველს იმპერიის მეჯლისის წევრების დასჯა არ უნდა გაუკ-

⁴ Ж. Малевил, Армянская трагедия 1915 года, Баку, 1990, ст 23.

⁵ Дж. и К. Маккарти, Тюрки и армяне, Баку, 1995, ст. 49.

ვირდეს, რადგან ისინი ქვეყნის უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს საჯარო მოხელეები იყვნენ და პირველ რიგში სახელმწიფოს ერთიანობის დამცველები უნდა ყოფილიყვნენ. მაგრამ, ამავე დროს ისინი, როგორც სომხური ნაციონალური პარტიის წევრები აქტიურად მონაწილეობდნენ მის ანტიოსმალურ-ანტისახელმწიფოებრივ საქმიანობაში. ასე მაგალითად, ყარსსა და არდაგანში 1914 წლის 21 თებერვალს სომხურმა ბანდოორმირებებმა 30 000 მუსლიმანი დახოცეს. ამ სისხლიანი აქციის ერთ-ერთი ორგანიზატორი თურქეთის პარლამენტის დეპუტატი სტეფან ტერ-დანიელიანი იყო. „Согласно исследователю Рафаэлю де Ногалесу, одним из руководителей зверских убийств мирных мусульман, поджогов их деревень в тот период являлся депутат Османской Ассамблеи, член армянской террористической организации «Дашнакцутюн» Гареген Пасдермаджан“.⁶ გარდა ამისა, ომის დაწყებასთანავე სომხების დიდმა ნაწილმა უარი განაცხადა თავის მოქალაქეობრივი მოვალეობის შესრულებაზე და მეჯლისის სომეხი დეპუტატების ფარული მხარდაჭერით დაიწვეს არალეგალური რაზმების შექმნა რუსების დასახმარებლად. ამავე დროს თურქეთის მეჯლისის ორი დეპუტატი რუსეთში გაიქცა. მოტანილი ეს მცირეოდენი იფაქტებიც საკმარისია, რათა გავიანზოთ, სომეხი დეპუტატები თურქეთის სახელმწიფო ინტერესების როგორი დამცველები იყვნენ. მეჯლისში მოკალათებული მათი უმრავლესობა მთელი რიგი ანტისახელმწიფოებრივი საქმიანობის ინიციატორები თუ არა, რიგითი შემსრულებლები მაინც იყვნენ, ამიტომ ისინი, როგორც ქვეყნის მოღალატეები, უნდა დასჯილიყვნენ და დაისაჯნენ კიდევც.

რაც შეეხება სასულიერო პირების დასჯას, ამასთან დაკავშირებით გავიხსენოთ ჯერ კიდევ პირველი მსოფლიო ომის დაწყებამდე 1914 წლის 5 აგვისტოს სრულიად სომხეთის ეკლესიის კათალიკოსის გეორგ V მიმართვა კავკასიის ნამესტნიკის გრაფ ვორონცოვ-დაშკოვისადმი. მასში ზახვასმითაა ნათქვამი: „Пока Турецкая Армения состоит в пределах Турции, то для окончательного разрешения этого мучительного для всего армянского народа вопроса, мое личное и всей армянской нации мнение заключается в следующем.

А. Образовать из армянских провинций в Анатолии одну нераздельную область.

Б. Во главе управления этой областью должно быть поставлено

⁶ Геноцид армян в Османской империи, Ереван, 1983, ст. 38.

лицо христианского вероисповедания, независимо от Порты, с высоким титулом или чином и избранное Россией.

В. Ввести в этой области широкое самоуправление на выборных началах, с равным числом представителей от христиан и мусульман.

Г. Для этого чтобы армянское население верило в прочность и жизнеспособность новой организации и порядок управления, право котроля над ведением и осуществлением всей реформы предоставить одной России.⁷

რა თქმა უნდა, სომხეთის სასულიერო ელიტის დიდი ნაწილი ანატოლიაში დამოუკიდებელი დიდი სომხეთის შექმნის მომხრე იყო და ამის გამო დაშნაკუტუნელებთანაც თანამშრომლობდა. ეს კარგად იცოდნენ თურქეთის სადაზვერვო თუ უშიშროების სამსახურებმა და ამიტომაც, როგორც ქვეყნის მოღალატეები, ისინიც დასაჯეს.

გ. მარხულიას სამართლიანი შენიშვნით: „სულთანის ქრისტიანი ქვეშევრდომების მიერ ყველაზე წმინდა სამოქალაქო ვალდებულების შეუსრულებლობა ევროპელებს არ განუსჯიათ, რადგანაც ევროპა, რომელიც სომხებისათვის ხან დამოუკიდებლობას, ხან კი ავტონომიას ითხოვდა ახალისებდა მათ მოღალატურ ქმედებას. ამასთან ერთად ვის შეუძლია თურქების განსჯა იმისათვის, რომ მათ მთელ მსოფლიოში მოქმედი კანონის თანახმად მტერთან თანამშრომლობა სამშობლოს ღალატად მიიჩნიეს?“⁸

სომხები არა მხოლოდ თურქეთის ტერიტორიაზე, არამედ საქართველოშიც და საერთოდ კავკასიაშიც ცდილობდნენ მუსლიმანური მოსახლეობის მიმართ გაეჩაღებინათ სისხლისმღვრელი ომი. ამის ნათელი დასტურია 1905 წელს თბილისსა და ბაქოში დატრიალებული სისხლიანი ამბები.

საქართველო-სომხეთს შორის 1918-1921 წლების სამოქალაქო ომის გაჩაღებაში საკმაოდ დიდი წვლილი სწორედ მიგრანტ სომხებს მიუძღოდათ. მათ ისარგებლეს ამ პერიოდისათვის შექმნილი პოლიტიკური მდგომარეობით და გამაჰმადიანებული ქართველებისა თუ შემოსახლებული თარაქამების არაერთი სოფელი დაარბიეს და გადაწვეს. ახალციხის ამბების გასარკვევად თბილისიდან გაგზავნილი საგანგებო კომისიის თავჯდომარე კ. ანჯაფარიძე შედგენილ მოხსენებაში ხაზგასმით აღნიშნავდა: „მიუხედავად იმისა, რომ

⁷ Кариби, Красная книга, Тб., 2007, ст. 29.

⁸ გ. მარხულია, „დაშნაკუტუნის“ სისხლიანი ნაკვალევი, თბ., 2015, გვ. 132.

სამოქალაქო ომის გამჟღავნებლად ადგილობრივი მაჰმადიანები ჩანან, აქაურმა სომხებმა ამ კუთხეში აჯანყების ქარცეცხლის დანთებას დიდად შეუწყვეს ხელი“.⁹

1919 წლის ბათუმის ხელშეკრულებით, 4 ივლისს ქართულმა ჯარმა ქალაქი ახალციხე რომ დატოვა, იმ დამეს სომხებმა ქალაქის ქართული ქრისტიანი და მაჰმადიანი მოსახლეობა სასტიკად დაარბიეს და ააოხრეს. ამ ვანდალიზმში სერვერ-ბეგ ქვაბლიანის ხალხს მონაწილეობა არ მიუღია, რადგან ისინი დარბეულ ახალციხეში მეორე დღეს შემოვიდნენ.

ასეთივე სისასტიკით მოქმედებდნენ ახალქალაქში შემოსახლებული სომხებიც. ასე მაგალითად: „ჯავახეთის სომხობა დასცემიან სოფელ გოკიოს თარაქამებს და აუოხრებიათ. საბედნიეროდ, ისინი მეზობელი სოფლის - კოთელიელების გმირობამ იხსნა სიკვდილისაგან და ტყვეობისაგან.“ სომხებმა ასევე სოფელ ხოსპიოს ბეგების, ფალავანდიშვილების ოჯახი ჯერ დაარბიეს და მერე ამოწყვეტეს (დატყვევებული ბეგები ოჯახის წევრებთან ერთად მეჩეთში შეყარეს და შიგ გამოწყვეს).¹⁰

ამერიკის შეერთებული შტატების ყოფილი პრეზიდენტის მრჩეველი ერიუს ფეინი, რომელიც ე.წ. „სომხების გენოციდის“ საკითხის შესახებ ევროპისა და თურქეთის არქივებში არსებულ მასალებს სწავლობდა, მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ «Армянские бандиты убили 2 миллиона турок. Белый Дом проводил расследование в связи с событиями в Османской империи в 1915 году. Об этом рассказал Брюс Фейн – бывший советник бывшего президента США Рональда Рейгана. Он заявил, что разговоры о «геноциде армян» не имеют под собой почвы, поскольку в 1915 году гораздо больше, чем армян, погибли турки: «По заданию президента Рейгана мы тогда провели расследование в связи с этим вопросом. Были обнаружены материалы, которые хранились в военном архиве стран Европы и архиве тогдашней Османской империи. В результате расследования было установлено, что в тот период погибло гораздо больше турков, нежели армян. Сказки о «геноциде армян» являются плодом воображения армянских историков. Армянские бандитские группировки убили более 2 млн. Турков Все религиозные и этнические меньшинства во

⁹ სამცხე-ჯავახეთის ისტორიული მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი, 47.

¹⁰ ზ. ალელიშვილი, შავი ღრუბელი მესხეთ-ჯავახეთის თავზე, თბ., 1964, გვ. 78.

времена Османской империи пользовались теми же правами, которыми обладали турки: «Греки, курды, черкесы, арабы и армяне в тот период занимали в Турции достаточно высокие должности. В годы первой мировой войны армяне предали родину, и примкнули к врагам Османской империи. Армяне воевали плечом к плечу с русскими. Они грабили турецкие и грузинские села, убивали мирных жителей. В ходе расследования турецкая сторона разрешила пользоваться их архивами, армяне же категорически отказывались открывать свои архивы. На мой взгляд, если удастся открыть эти архивы, правда обязательно всплывет. Тогда армянам придется извиниться перед миром, и особенно перед турками за историческую ложь».¹¹

1914 წლისათვის თურქეთში სომხური მოსახლეობა 1 300 000 კაცს შეადგენდა. არსებული წერილობითი წყაროების მიხედვითა და ერთა ლიგის სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით ირკვევს, რომ პირველი მსოფლიო ომის პერიოდში 420 000 სომეხი რუსეთში გადავიდა, 100 000 - სირიაში, 5000 - ლიბანში, 10 000 - იორდანი-ში, 40 000 - ეგვიპტეში, 2 5000 - ერაყში, და 50 000 - ირანში, ევროპის სხვადასხვა ქვეყნებში კი 50 000 კაცი გაიფანტა. თუ 1 300 000 გამოვაკლებთ აქ მოტანილი ციფრების ჯამს, ვნახავთ, რომ სომხების საერთო დანაკარგი 300 000 კაცს არ აღემატება.¹² მომდევნო წლების განმავლობაში სომეხ ისტორიკოსთა და პოლიტიკოსთა გამიზნული ქმედებითა თუ ფაქტების შეგნებულად გაყალბების მცდელობით ეს რიცხვი ყოველწლიურად იზრდებოდა და მან 1980 წელს უკვე 2 000 000 მიაღწია.

ჯერ კიდევ XIX საუკუნის 90-იან წლებში სომხების მიერ მოწყობილ ქმედებებთან დაკავშირებით ვ. ველიკო სამართლიანად შენიშნავდა: „როგორც არ უნდა დაადანაშაულო თურქები ყოველგვარ სისასტიკეში, ვიტყვი ერთს: ყველაფერი ის, რაც ჩემთვის ცნობილია თურქეთის სხვადასხვა ქალაქებში მომხდარი შეტაკების შესახებ, მარწმუნებს იმაში, რომ სისხლიანი ქმედებები ყველგან თავად სომხების ინიციატივით დაიწყო.“¹³

იგივე შეიძლება ითქვას 1915-1918 წლების მთავარი დამნაშავე სომხების წინაშე იყო პოლიტიკური პარტია „დამნაცუტუნი“, რომლის მიზანს ოსმალეთის ტერიტორიაზე დამოუკიდებელი სომხური სა-

¹¹ Сайт «Qafqaz online».

¹² გ. მარხულია, „დამნაცუტუნის“ სისხლიანი ნაკვალევი, გვ. 166-167.

¹³ И. Л. Величко, Кавказ. Русские дело и международные вопросы, СПб., 1904, ст. 101.

ხელმწიფოს შექმნა წარმოადგენდა. მიზნის მისაღწევად კი არა მართო სხვის, არამედ საკუთარი ხალხის გაწირვასაც არ ერიდებოდნენ.

„სომხების გენოციდის“ დაგეგმვაში ლომის წილი სომხების იმდროინდელ „მეგობარ მოკავშირეებს“ (ევროპის ქვეყნები და ამერიკა) მიუძღვის. დასავლეთ ევროპის პოლიტიკური ლიდერები ამ მოსახლეობაში აღვივებდნენ იმ აზრს, რომ თითქოსდა თურქეთში მცხოვრებ სომხებს მათი მხარდაჭერით ადვილად შეეძლოთ ამ ტერიტორიაზე „დამოუკიდებელი თავისუფალი დიდი სომხეთის“ შექმნა. მათი მითითებით აუცილებლად უნდა შექმნილიყო მთელი რიგი ორგანიზაციები, რომლებიც დაარწმუნებდნენ ევროპას, რომ სომხები ამ ქვეყანაში არნახულ დევნასა და ჩაგვრას განიცდიდნენ. მათ ამ მდგომარეობიდან გამოსვლა კი ევროპის მხარდაჭერის გარეშე მხოლოდ თავიანთი ძალებით არ შეეძლოთ. ამ ინცინდენტის გაღვივებით ისინი ფიქრობდნენ, რომ თურქეთის საშინაო საქმეებში აქტიური ჩარევის ხელსაყრელი პირობები შეექმნებოდათ.

გენოციდის შესახებ შექმნილი მითი აღმოსავლეთ ანატოლიის ტერიტორიაზე კონკრეტული ამოცანის, ე. წ. დამოუკიდებელი „დიდი სომხეთის“, თავისებურ იდეის განხორციელების მცდელობას წარმოადგენდა და ღღესაც წარმოადგენს. ამის ნათელი დასტურია თუნდაც 2006 წელს სტამბულში მომხდარი ერთი მკვლელობა. კერძოდ, 2005 წლის სექტემბერში, სტამბოლში ერთ-ერთ შეხვედრაზე სომხური წარმოშობის ცნობილმა თურქმა ჟურნალისტმა პრანტ დინკმა განაცხადა: „ხომ იცით ჩემი აზრი სომეხთა გენოციდის შესახებ, მაგრამ თუკი ევროპაში კანონი დაავალდებულებს ყველას ამის აღიარებას, ხოლო უარყოფას დანაშაულად გამოაცხადებს, მე წავალ ევროპაში და საჯაროდ ვიტყვი, რომ გენოციდი არ ყოფილა.“ ამ შეხვედრიდან ერთი წლის შემდეგ დინკი თითქოსდა თურქმა ულტრა ნაციონალისტებმა მოკლეს. ჩვენ კი ვფიქრობთ, რომ ამ მკვლელობის ორგანიზატორები თურქეთში მოქმედი სომეხი ულტრა ნაციონალისტები უნდა ყოფილიყვნენ.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ზ. ალელიშვილი, შავი ღრუბელი მესხეთ-ჯავახეთის თავზე, თბ., 1964.
2. გ. მარხულია, „დამნაცუტუნის“ სისხლიანი ნაკვალევი, თბ., 2015.

3. სამცხე-ჯავახეთის ისტორიული მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი, 47.
4. საქართველოს ცენტრალური ისტორიული არქივი.
5. И. Л. Величко, Уавказ. Русские дело и международные вопросы, СПб, 1904.
6. Геноцид армян в Османской империи, Ереван, 1983.
7. Кариби, Красная книга, Тб., 2007.
8. Дж. и К. Маккарти, Тюрки и армяне, Баку, 1995.
9. Ж. Малевил, Армянская трагедия 1915 года, Баку, 1990.
10. Э. Файгл, Правда о тероре, Баку, 2000.

